

ULTIMII ANI DE EXISTENȚĂ A CETĂȚII SATU MARE

SZŐCS Péter Levente

Keywords: *early-modern fortifications, Rákóczi's insurrection, siege, demolition of fortifications.*

Abstract: The fortress of Satu Mare was built in 1565 as part of the defence-system against the Ottomans and the Transylvanian Principality. Its strategic role was diminished at the end of the 17th century, with the re-conquest of the middle parts of the Hungarian Kingdom, but it remained as a base of a significant garrison, which secured the region and imposed the authority of the imperial administration. As part of the insurrection led by Prince Francis Rákóczi II, the castle was under siege from the summer of 1703 until 1st of January 1705. After the castle was taken over by the insurgents, the castle was demolished as, at the advice of French military-engineers, it was counted as an obsolete. Instead it was started the modernization of the Ecsed fortress. The demolition of the Satu Mare fortress was made during three years, until 1707, while its place was gradually occupied by civil constructions.

*
* *

Fortificația premodernă a Sătmarului reprezintă un subiect de interes pentru istoriografie în multiple teme. Dincolo de preferința manifestată de istoria locală¹, s-a discutat rolul cetății Satu Mare în linia defensivă a fortificațiilor construite împotriva Imperiului Otoman pe parcursul secolelor XVI-XVII². Reprezentările cetății au fost analizate în studiile despre începuturile cartografiei militare³, analizându-se aspecte privind economia și administrația domeniului organizat în vederea aprovizionării cetății⁴, precum și cele privind construcția

¹ Livia Bacăru, *Stampe medievale reprezentând cetatea Satu Mare aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei*, în "Satu Mare, Studii și Comunicări", III (1975), p. 77–86; Adalbert Burai, *Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare*, în "Satu Mare, Studii și comunicări", IV (1980), p. 143–160; Bura László, *Szatmárnémeti kialakulása és fejlődése (Formarea și dezvoltarea orașului Satu Mare)*, Szatmárnémeti, Identitas Alapítvány, 2005, p. 16; Szőcs Péter Levente, *Szatmár kora-újkori erődje (Cetatea premodernă al Sătmarului)*, în "Castrum", 3 (2006/1), p. 81–89, Iegar Diana – Sárándi Tamás – Szőcs Péter Levente, *Direcții de evoluție urbană în istoria orașului Satu Mare*, în "Satu Mare, Studii și Comunicări", XXVI/II (2010), p. 19–38.

² Problematika în general v. Fodor Pál, *Magyarország és a török hódítás (Ungaria și cucerirea Otomană)*, Budapest, Argumentum, 1991; Pálffy Géza, *A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz)*, (Istoria organizării sistemului defensiv anti-otoman de la începuturi până la începutul secolului al XVIII-lea. Schiță pentru pregătirea unei sinteze cuprinzătoare), în "Történelmi Szemle", 38 (1996), nr. 2–3, p. 163–217; special pentru Satu Mare v. Fodor Ferenc, *Szatmárvár. Egy török- és kuruckori végvár életrajza (Cetatea Satu Mare. Istoria unei cetăți din perioada turcilor și curuților)*, în "Hadtörténelmi Közlemények", s.n. III (1956), nr. 3–4, p. 63–116;

³ Kisari Balla György, *Karlsruhei térképek a török háborúk korából (Hărți din perioada războaielor otomane păstrate la Karlsruhe)*, Budapest, 2000, la Satu Mare v. harta cu nr. 224; despre activitatea fraților cartografi italieni Angelini, prezența lui Nicolò Angelini la Satu Mare în 1565 și realizarea primei hărți a cetății și a împrejurimilor v. Pálffy Géza, *A haditérképészet kezdetei a Habsburg Monarchiában (Începuturile cartografiei militare în Imperiul Habsburgic)*, Budapest, 2011; v. aici și bibliografia anterioară.

⁴ Kenyeres István, *Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a török ellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban (Domenii și cetăți de graniță. Domeniile Cămării Regale și apărarea anti-otomană a graniței în regatul*

fortificațiilor în contextul arhitecturii militare de sorginte renașcentistă⁵. Începuturile construirii cetății, împrejurările politice și militare ale acestui moment, împreună cu schițarea evoluției istorice au fost prezentate anterior⁶, iar în aceste rânduri vor fi detaliate aspecte privind sfârșitul fortificației și izvoarele istorice de care dispunem în acest moment, referitoare la demolarea și dispariția acesteia. O primă variantă a acestor considerații a fost prezentată la conferința dedicată comemorării răscoalei lui Francisc Rákóczi II din anul 2007⁷, urmând ca aspecte adiționale și noile observații să fie prezentate în anul 2011, la o sesiune de comunicări cu temă similară⁸. Studiul de față reprezintă varianta tradusă și reunită a celor două comunicări prezentate în limba maghiară, lărgită și amplificată cu o serie de izvoare descoperite și accesate ulterior.

Istoriografia tradițională pune distrugerea fortificațiilor ridicate în cursul războaielor antiotomane pe seama Habsburgilor. Odată cu recucerirea părților centrale ale regatului Ungariei (Tratatul de la Carlovița, 1699), linia de apărare a cetăților ridicate în aceste regiuni și-a pierdut rolul militar. În acest sens, Consiliul Imperial de Război din Viena a decis abandonarea și demolarea mai multor fortificații.⁹ Programul a fost inițiat în anul 1702 și a stârnit în primul rând nemulțumirea comunităților care au prestat servicii militare în aceste cetăți și, ca atare, și-au câștigat astfel existența. Nemulțumirile au alimentat firesc mișcarea antihabsburgică a curuților și au contribuit la extinderea rapidă a răscoalei izbucnite în anul următor, în 1703. Aceste aspecte au contribuit la crearea ulterioară a opiniei că demolarea cetăților a fost o măsură luată împotriva curuților și, în general, împotriva stărilor ungare, considerate rebele de către curtea vieneză. O analiză mai atentă a documentelor din arhiva Consiliului de Război relevă însă faptul că abandonarea cetăților a fost dispusă din considerente strategice și financiare (rolul militar diminuat vs. costul întreținerii). Se remarcă și evoluția tehnicii militare care, coroborată cu schimbarea concepțiilor tactice, a adus la depășirea rapidă a sistemelor defensive create anterior. În cele mai multe cazuri demolarea cetăților nici nu s-a pus în aplicare, sau cel puțin nu s-a finalizat până la izbucnirea răscoalei din 1703. Revenind la cazul cetății Satu Mare, în anul 1702, aceasta nici nu a fost propusă pentru demolare¹⁰.

Cetatea Sătmărulei a fost ridicată în anul 1565 în contextul războaielor anti-otomane și a conflictelor armate cu Principatul Transilvaniei. Datorită poziției sale strategice, aflată la granița celor trei puteri, cetatea Satu Mare a avut un rol militar și strategic deosebit, fapt reflectat în numărul și înzestrarea garnizoanei, precum și în eforturile continue de modernizare și întreținere. Odată cu dispariția pericolului otoman și integrarea Transilvaniei în sfera de dominație habsburgică, rolul strategic al cetății s-a diminuat în mod evident, dar aceasta a

Ungariei în cursul secolului al XVI-lea), Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2008, referitor la Satu Mare: p. 508–522., v. aici și bibliografia anterioară.

⁵ Domokos György, *Ottavio Baldigara. Egy itáliai várfundáló mester Magyarországon* (Ottavio Baldigara. Un constructor de cetate italiană în Ungaria), Budapest, 2000, p. 91–92; Idem, *Újabb adatok a szatmári erődítmény építéstörténetéhez az 1660–1670-es években* (Date noi privind istoria construirii cetății din Satu Mare în anii 1660–1670), în "Castrum", 4 (2006/2), 47–70; P. Kovács Klára, *Planimetria cetății bastionare de la Satu Mare în context european*, în "Ars Transsilvaniae", XIX (2009), 27–35.

⁶ Iegar-Sárándi-Szócs, *Evoluția urbană a orașului Satu Mare*, 21–26.

⁷ Conferința „Az élő Rákóczi” (Rákóczi cel viu), Ed. X, Satu Mare, 27 aprilie 2007; textul comunicării a fost tipărit v. Szócs Péter, *Szatmár vára és a Rákóczi-féle szabadságharc* (Cetatea Satu Mare și răscoala), în. vol. "Évfordulós tanácskozások", red. Árpád Muzsnay, Szatmárnémeti, 2007, p. 13–17.

⁸ "Váritól Szatmárig" (De la Vári până la Satu Mare), sesiunea de comunicări în cadrul *Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napok* (Zilele internaționale de arhivistică în Szabolcs-Szatmár-Bereg), ediția XVIII, 22–23 septembrie 2011, Nyíregyháza–Kosice.

⁹ Oross András, *Rendeletek és intézkedés-tervezetek a magyarországi várak lerombolásáról (1699–1702)*, (Decrete și planuri de măsuri privind demolarea cetăților din Ungaria), *Fons*, XII (2005), nr. 2, p. 257–294; Idem, *Az 1702. évi magyarországi várrombolások (tervezet és valóság)*, (Demolarea cetăților din Ungaria în anul 1702, planuri și realitatea), *Castrum*, 2 (2005/2), 89–100.

¹⁰ Oross, *Az 1702. évi várrombolások*, passim.

rămas totuși una dintre cele mai bine înzestrate fortificații din zonă, care adăpostea o garnizoană numeroasă. Evident, rolul efectivelor militare staționate s-a transformat, acestea trebuind să asigure controlul regiunii și să-și ofere sprijinul administrației imperiale, fapt pentru care au devenit destul de nepopulare în rândul populației locale¹¹. Odată cu diminuarea importanței strategice, și resursele alocate întreținerii s-au redus, astfel încât construcțiile fortificației au ajuns să fie neglijate¹².

Răscoala curuților, izbucnită sub conducerea principelui Francisc Rákóczi al II-lea în vara anului 1703, s-a extins foarte rapid în comitatele de nord-est ale regatului și a atins o intensitate considerabilă din cauza tensiunilor acumulate. Garnizoanele și trupele imperiale au fost copleșite de rapiditatea evenimentelor. Astfel, după câteva tentative eșuate de a stopa și înăbuși răscoala, s-au retras în fortificațiile rămase sub controlul lor. Între ele s-a aflat și cetatea Satu Mare, împreună cu alte fortificații mai importante din zonă (Tokaj, Oradea). În primele luni ale răscoalei, armata curuților a cucerit doar fortificații mai slab apărate și de mai mică importanță, iar victoriile obținute au diminuat doar efectivele, și nu au nimic trupele imperiale. Astfel, pe teritoriile controlate de curuți au rămas garnizoane inamice puternice, care amenințau zonele adiacente, fiind nevoie de blocarea și asedierea treptată a acestor cetăți. Mersul evenimentelor poate fi reconstituit cel mai ușor din memoriile principelui Rákóczi, informații care, desigur, trebuie coroborate cu alte tipuri de surse¹³.

Asediul cetății Satu Mare a început la mijlocul lunii august a anului 1703, după cucerirea fortificațiilor de la Nagykovács (comitatul Szabolcs, Ungaria) și Carei. Armata curuților era în superioritate numerică, dar ducea lipsă de armament adecvat și era extrem de nedisciplinată, fiind condusă de ofițeri fără experiență militară. În aceste condiții, principele a decis desecarea unuia dintre brațele Someșului prin construirea unui baraj în apropierea Păuleștiului, stabilind o tabără fortificată în apropierea Vetișului¹⁴. Aici a fost creată o trecere peste Someș pentru a facilita trupelor sale, în special cavaleriei ușoare, controlul asupra celor două maluri ale râului și blocarea garnizoanei, care la rândul ei era nevoită să organizeze expediții în teritoriu pentru aprovizionarea cavaleriei. Generalul Glöckelsperg, comandantul garnizoanei, a folosit cu iscusință avantajele reprezentate de disciplina și experiența trupelor regulate și, în ciuda inferiorității numerice, a condus cu succes raiduri în afara cetății, deranjând în mai multe rânduri construirea amenajărilor menite să faciliteze asaltul și câștigând, astfel, timp prețios¹⁵.

La rândul său, principele Rákóczi, conștient de slăbiciunile armatei sale, a evitat atacul direct asupra fortificației de teama unei înfrângerii care ar fi putut să aibă efect demoralizant. Totuși, la îndemnul locuitorilor orașului Satu Mare, dintre care o parte au evadat din cetate, la 28 septembrie 1703, principele a organizat un asalt cu speranța că poate să cucerească fortificația, pătrunzând în punctele apărate de orașeni¹⁶. Acțiunea a fost aproape de reușită, infanteria a trecut șanțurile care înconjurau orașul, iar poarta cetății s-a deschis, dar nu pentru

¹¹ Plângerea locuitorilor comitatului Satu Mare este înregistrată de protocoalele adunărilor generale comitatense și citate de Bagossy Bertalan – Domahidy István, *Szatmár vármegye története* (Istoria comitatului Satu Mare), în vol. *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye*, sub red. Borovszky Samu, Budapeșt, [f.a.], p. 483.

¹² Comandantul cetății Satu Mare, în data de 28 iunie 1703, a cerut de la adunarea generală a comitatului, loială încă regelui, 50 de muncitori zilieri și 150 de bucăți de grinzii de lemn pentru lucrările de reparare a cetății: *Ibidem*, p. 485.

¹³ *II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyar háborúról, 1703-tól végéig (1711)* (Memoriile principelui Francisc Rákóczi al II-lea despre războiul din Ungaria, începând din 1703 până la sfârșitul acesteia, 1711), publ. de Thaly Kálmán, Pest, 1872.

¹⁴ *Ibidem*, p. 46-48.

¹⁵ *Ibidem*, p. 49-50.

¹⁶ Bagossy Bertalan, *Szatmár-Németi története* (Istoria orașului Satu Mare), în vol. *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár-Németi Sz. Kir. város*, sub red. Borovszky Samu, Budapeșt, [f.a.], p. 222-223; v. relatarea evenimentului este și în memoriile principelui, *op. cit.*, p. 52-53.

ieșirea cavaleriei inamice, cum era anticipat, ci pentru intrarea acesteia. Datorită insuficienței activităților de recunoaștere, curuții nu știau că în noaptea premergătoare acțiunii lor, un contingent considerabil al cavaleriei germane a ieșit din cetate în direcția Baia Mare pentru obținerea de provizii. În momentul în care curuții atacau orașul și au ajuns în preajma porții cetății, cavaleria imperială se întorcea, luând prin surprindere atacatorii care, de altfel, deja erau dispersați, jefuind casele nepăzite¹⁷.

Atacul a eșuat datorită turnurii neașteptate, dar s-a dovedit încă o dată că, din cauza lipsei de disciplină și de organizare, armata curuților era foarte vulnerabilă. În urma atacului, orașul Satu Mare a fost ars până la temelii, locuitorii refugiindu-se fie în cetate, fie la Viile Satu Mare. Astfel, controlul garnizoanei s-a redus doar la interiorul fortificațiilor, adică la cetatea propriu-zisă, lipsind teritoriul de manevră și proviziile oferite de orașul Satu Mare, amplasat pe aceeași insulă a Someșului. Mintiul, aflat pe malul opus al râului, a fost ars încă din 16 august 1703¹⁸, la începutul asediului, chiar de către garnizoană, pentru că s-a considerat că el nu poate fi apărat și, astfel, exista riscul să ofere adăpost atacatorilor. După atacul eșuat din septembrie 1703, principele Rákóczi a evitat ciocnirile directe cu garnizoana, mizând pe epuizarea rezervelor acesteia. A retras armata curuților în tabăra fortificată cu șanțuri dinspre Vetiș și a încercat să blocheze incursiunile inamice. Acest scop a fost atins doar parțial, întrucât doar unele dintre raiduri au fost interceptate cu succes, altele trecând însă de blocadă. De exemplu, în 7 mai 1704, soția lui Alexandru Károlyi, Krisztina Barkóczy, relatează într-o scrisoare adresată soțului său că ”nemții din Satu Mare” au devastat Medieșu Aurit și au capturat 300 de vite, reîntorcându-se nevătămați în cetate¹⁹. Până la urmă, garnizoana a rezistat 17 luni, cedând cetatea la 1 ianuarie 1705, după ce munițiile și proviziile s-au epuizat. Apărătorii ei au obținut liberă trecere pe teritoriile controlate de Habsburgi²⁰.

În decembrie 1704, încă în timpul tratativelor purtate pentru cedarea cetății, Alexandru Károlyi își exprima speranța că în curând va fi preluată cetatea Sătmarului și aceasta va servi drept magazie strategică²¹. A doua zi după preluarea cetății de către curuții, principele Rákóczi îl informează pe Alexandru Károlyi despre planurile sale în următoarea perioadă și în noul context. În acest sens, îi comunică lui Károlyi că intenționează să-l numească pe el comandantul suprem al forțelor din regiunea Tisei Superioare, iar comandantul cetății Satu Mare, în persoana lui Ferenc Galambos, îi va fi subordonat. Totodată, principele dispune ca locuitorilor orașului să le fie interzis să-și construiască case în cetate, pentru că vrea ca să fie păstrat caracterul militar al acesteia. În vederea estimării lucrărilor necesare, vor fi trimiși ingineri la Satu Mare²². Aceste scrisori mărturisesc preocupările conducătorilor revoluției în ceea ce privește cetatea. Fortificația era importantă, chiar dacă starea construcțiilor era destul de deteriorată din cauza neglijării lor de-a lungul deceniilor, dar și a asediului îndelungat. Orice fel de funcționare presupunea investiții considerabile pentru reparații. Cetatea mai trebuia înzestrată și cu o garnizoană suficientă pentru pază, dar și aprovizionată corespunzător.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Bagossy, *Szatmár-Németi története*, p. 223.

¹⁹ *Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz, I, 1698–1711* (Scrisorile lui Krisztina Barkóczy către soțul ei, Alexandru Károlyi, vol. I, 1698–1711), red. de Zoltán Fogarassy – Ágnes Kovács, Debrecen, 2011, p. 62-63.

²⁰ Bagossy, *Szatmár-Németi története*, p. 225.

²¹ *Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724)*, (Scrisorile lui Alexandru Károlyi către soția sa, 1704–1724), vol. I, red. Ágnes Kovács, Debrecen, 1994, doc. nr. 23, p. 22–23: „Ha mi újságaim érkeznék, közlöm Édesem veled, de nem remélek ebben az esztendőben igen jókat az várak vételin kívül. Adja Isten, legyen hasznára az országnak is, Szathmár várát nem hogy rontanák, de még magazinumnak fordítják.”

²² *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára* (Documente din arhiva familiei contelui Károlyi de Carei), vol. V, red. Kálmán Géresi, Budapest, 1897, doc. nr. CXXVI, p. 165: „... meg kell tiltani, hogy engedelem nélkül senki az városba házat ne kezdjen építtetni, mert oly szándékba vagyok, hogy formalis regularis város legyen belőle, melyre is az ingenireket fogom expedálni.”

În contextul resurselor limitate, conducătorii răscoalei au modificat treptat planurile referitoare la cetate. Primul semnal al noilor planuri vine de la Alexandru Károlyi: în data de 14 februarie 1705, el scrie soției sale că nu reușește să îl convingă pe principe asupra demolării cetății²³. Peste o săptămână, în 27 februarie 1705, administratorul domeniului din Carei, Miklós Eötvös o informează pe stăpâna sa asupra călătoriei inginerilor germani și francezi spre Satu Mare. După cum a aflat, ei merg la Satu Mare pentru a moderniza fortificațiile și pentru a regulariza străzile orașului, astfel încât să fie mai potrivite pentru apărare, aceste intenții nefiind primite cu bucurie de către populația orașului²⁴. Faptul că locuitorii zonei nu erau entuziasmați de prezența militară în zonă era evident, pentru că, de-a lungul deceniilor precedente, ei au cunoscut îndeaproape ce înseamnă conviețuirea cu diverse armate. Nici nobilimii comitatense nu îi lipsea controlul prea apropiat al comandantului garnizoanei.

Între inginerii amintiți de administratorul careian era și francezul Le Maire, care a redactat un amplu raport asupra vizitei sale, înaintat apoi principelui²⁵. În acest raport inginerul a analizat fortificațiile din regiune și a formulat recomandarea ca cetatea din Satu Mare să fie abandonată, respectiv demolată, în schimb cea din Ecsed să fie modernizată și extinsă. Dintre argumentele enumerate, inginerul francez considera decisiv faptul că insula Someșului nu oferea spațiu suficient pentru extinderea liniei de apărare. În contextul evoluției artileriei s-a ivit și necesitatea de a mări linia de apărare prin înaintarea fortificațiilor și construirea ravelinelor ori a altor dispozitive de apărare în fața curtinei principale. În acest sens, cetatea Satu Mare, dintr-o dată, s-a dovedit depășită de tehnica militară. Aceste considerente, dar nu în ultimul rând și presiunile locale venite din partea orașenilor și a nobilimii în frunte cu Alexandru Károlyi, l-au determinat pe principele Rákóczi să dispună demolarea cetății.

Decizia abandonării și a demolării a fost luată în cursul lunii martie. În 2 aprilie 1705, Miklós Eötvös cere deja dispoziții de la stăpânul său despre locul în care să fie transportate tunurile din cetatea Sătmarului, deoarece aceasta urmează a fi demolată²⁶. Totuși decizia abandonării a mai fost discutată și în a doua parte a lunii aprilie, perioadă în care Alexandru Károlyi era la curtea principelui Rákóczi din Eger. Întâlnirea personală cu principele a fost hotărâtoare în multe aspecte legate de comitatul Satu Mare și regiunea învecinată. Dispoziția scrisă emisă de principe la plecarea lui Károlyi, la data de 26 aprilie 1705, cuprindea sarcini clare privind demolarea cetății Satu Mare și construirea celei din Ecsed, fapt ce confirmă încă odată că cele două cazuri erau strâns legate²⁷. Pentru asigurarea forței de muncă prin zilierii iobagi, au fost desemnate comitatele Satu Mare, Ugocea și Szabolcs, împreună cu orașele Satu Mare și Mintiu²⁸. La 15 iunie 1705, principele urgenta lucrările, avertizându-l pe Károlyi că întârzierea demolării cetății Satu Mare și a construirii fortificației de la Ecsed, nu poate să

²³ *Károlyi Sándor levelei*, vol. I, doc. nr. 34, p. 40-41: „Szathmárnak elrontására soha nem indcálhatom az fejedelmet, csak parancsolja az dispositio tételeket, de én még sem assumáltam, mert resolutióm nincsen, hanem az iránt is az includált punctumokkal mostan expedíalom Gálfi[t], ha leszen válasz, az után felvállalom s az parancsolatokkal mostan Gálfit leküldöm.”

²⁴ *Károlyi család oklevéltára*, vol. V, doc. nr. CXXVIII, p. 168: „... nem hogy elhánák, sőt erősséteni akarják, az városnak regularis utzáit intézik ki, úgy hadna épéteni rajta; de a szathmári feleknek ros z kedvek van az építéshez ha a vár megmarad.”

²⁵ Markó Árpád, *Le Maire francia-kuruc brigadéros szemlejelentése Szatmár és Ecsed várainak állapotáról 1705 februárjában* (Raportul generalului francez Le Maire despre cetățile Satu Mare și Ecsed din februarie 1705), în: „Hadtörténeti Közlemények”, s.n. II (1955), nr. 3-4, p. 432-451.

²⁶ *Károlyi család oklevéltára*, vol. V, doc. nr. CXXXII, p. 172-173.

²⁷ *Ibidem*, doc. nr. CXLIII, p. 188: „Mivel Szathmárt elhányatni, Etsedet penig restauráltatni kívánjuk, informáljon micsoda modalitással lehessen meg, s honnat, mely n. vármegyéből telhetik ki azon munkás, s egyéb kívántató requisitum. Úgy méz és fa mely sok kívántatik az ecsedi külső erősségnek ercetiojára, honnat micsoda modalitással s kevesebb költséggel administráltathassék, s honnat telnek kívántató téglavetők.”

²⁸ Bagossy-Domahidy, *Szatmár vármegye*, p. 486.

”ruineze” țara, iar pentru a facilita lucrările va trimite și un inginer capabil²⁹. La rândul lui, în data de 28 august 1705, comandantul Galambos poruncește orașenilor, care locuiau încă în Viile Satu Mare, să participe la lucrările de demolare a cetății, poruncă reluată pe ton mândros de însuși Alexandru Károlyi, la 7 septembrie 1705³⁰.

În ciuda acestor intervenții, lucrările de demolare nu evoluau în ritmul dorit. În 26 aprilie 1706, principele adresa orașelor Satu Mare și Mintiu o nouă poruncă pentru continuarea demolării³¹, scriindu-i, în 8 mai 1706, lui Alexandru Károlyi să mobilizeze comitatele din regiune pentru același scop³². Aceste porunci au fost reluate și în anul 1707, dar pe lângă cererile de asigurare a forței de muncă pentru demolarea cetății, potrivit dispoziției lui Alexandru Károlyi, orașele Satu Mare și Mintiu trebuiau să îi trimită pe toți tâmplarii la construirea cetății Ecsed, numai unul singur putând să rămână acasă, pentru confecționarea sicriilor³³.

Clădirile părăsite ale cetății au fost între timp preluate de orașeni. În locul clădirii arse în cursul asediului, după aprobarea principelui, biserica reformată calvină a luat în folosință clădirea magaziei de provizii.³⁴ Enoriașii au reușit să ridice o nouă construcție, realizată din chirpici, abia la Crăciunul anului 1721 (pe amplasamentul de astăzi a Bisericii cu Lanțuri), până atunci ei folosind clădirea din cetate. Așadar, această clădire a servit ca locație pentru stările confederate răsculate, aici discutându-se și acceptându-se punctele păcii de la Satu Mare în data de 29 aprilie 1711. Celelalte clădiri ale cetății au primit alte utilizări. În 1708, Alexandru Károlyi a trebuit să poruncească orașenilor să le părăsească și să-și construiască case pe teritoriul orașului³⁵. În contextul înfrângerilor suferite de răsculați a crescut importanța locurilor fortificate, dar în cazul Sătmarului fosta cetate nu-și mai păstra rolul defensiv, ci, mai degrabă, era importantă pentru a oferi spații pentru soldați, pentru refugiați și pentru magazinele de provizii. În ianuarie 1711, orașenii care mai locuiau pe teritoriul cetății demolate erau amenințați de ofițerii lui Károlyi că le vor fi arse casele amplasate aici³⁶.

După pacea de la Satu Mare, armata imperială s-a instalat în clădirile de pe teritoriul fostei cetăți. La 19 septembrie 1711, comandantul trupelor, generalul Friedrich Löwenburg a solicitat de la cele două orașe zece care, doi tâmplari și zilieri pentru reparația clădirilor. Efortul economic necesar întreținerii și reparațiilor depășea însă cu mult funcționalitatea cetății. Astfel, s-a renunțat treptat la utilizarea în scop militar a administrației austriece. În 1721, camera imperială din Spis, de care aparținea și Satu Mare, interzicea orașenilor să construiască pe teritoriul cetății, sau să ia de acolo materiale de construcție. Doi ani mai târziu, baronul Salzner, comandantul garnizoanei din Oradea, a permis locuitorilor orașului să construiască clădiri civile, dar a rezervat și regalității dreptul de a construi pe acest loc fortificații, caz în care proprietarii de aici trebuiau să se mute pe propria cheltuială. Astfel, teritoriul fostei cetăți a fost ocupat treptat de locuințe și alte construcții civile, locul șanțurilor

²⁹ *Károlyi család oklevéltára*, vol. V, doc. nr. CLXXIV, p. 224.

³⁰ Bagossy, *Szatmár-Németi története*, p. 224.

³¹ *Ibidem*.

³² *Károlyi család oklevéltára*, vol. V, doc. nr. CCCLVI, p. 472: „Értjük ennek felette, hogy sokszori intimationkra is a nemes vármegyék Szatthmár vára demolitiojára kívántató embereket egész számmal nem statuálván, még eddig sem hányódott úgy el, a mint kívántatnék, s könnyen fészke lehetne az ellenségnek; mely nem kevés confusiojára szolgálna nemzetséges fegyverkezésünknek. Kegyelmed újobban írjon annak demolitioja iránt a n. vármegyéknek, és ha ugyan csak nehezen állítanak elő azon gyalogszeres embereket, kiknek a demolitiot, a mint szükséges, melléjek rendelendő commissariusunk szeme láttára s dispositioja szerint véghez kellene vinni: más modalitásokkal is procedáljon Kegyelmed, a mit legjobbnak itél.”

³³ Bagossy, *Szatmár-Németi története*, p. 227.

³⁴ *Ibidem*, p. 224.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 229.

fiind parcelat abia în anul 1780. El s-a mai păstrat prin denivelări și, la începutul secolului al XX-lea, a fost reperat pe harta cadastrală din anul 1904. Astăzi și aceste urme au dispărut, vestigiile rămase din cetate fiind acoperite integral de sol.

Szócs Péter Levente
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
peter.szocs@gmail.com

Bibliografie

- Bacăru, Livia, *Stampe medievale reprezentând cetatea Satu Mare aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei*, în "Satu Mare, Studii și Comunicări", III (1975), p. 77–86.
- Bagossy Bertalan, *Szatmár-Németi története* (Istoria orașului Satu Mare), în vol. "Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár-Németi Sz. Kir. város", sub red. Borovszky Samu, Budapest, [f.a.], p. 161–282.
- Bagossy Bertalan; Domahidy István, *Szatmár vármegye története* (Istoria comitatului Satu Mare), în vol. "Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye", sub red. Borovszky Samu, Budapest, [f.a.], p. 412–530.
- Barkóczy Krisztina *levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz, I, 1698–1711* (Scrisorile Krisztinei Barkóczy către soțul său, Alexandru Károlyi, vol. I, 1698–1711), red. de Fogarassy Zoltán; Kovács Ágnes, Debrecen, 2011.
- Burai Adalbert, *Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare*, în "Satu Mare, Studii și comunicări", IV (1980), p. 143–160.
- Bura László, *Szatmárnémeti kialakulása és fejlődése* (Formarea și dezvoltarea orașului Satu Mare), Szatmárnémeti, Identitas Alapítvány, 2005.
- Domokos György, *Ottavio Baldigara. Egy itáliai várfundáló mester Magyarországon* (Ottavio Baldigara. Un constructor de cetăți italiene în Ungaria), Budapest, 2000.
- Domokos György, *Újabb adatok a szatmári erődítmény építéstörténetéhez az 1660–1670-es években* (Date noi privind istoria construirii cetății din Satu Mare în anii 1660–1670), în "Castrum", 4 (2006/2), 47–70.
- Fodor Ferenc, *Szatmárvár. Egy török- és kuruckori végvár életrajza* (Cetatea Satu Mare. Istoria unei cetăți din perioada turcilor și curucilor), în "Hadtörténelmi Közlemények", s.n. III (1956), nr. 3–4, p. 63–116.
- Fodor Pál, *Magyarország és a török hódítás* (Ungaria și cucerirea Otomană), Budapest, Argumentum, 1991.
- Iegar, Diana – Sárándi Tamás – Szócs Péter Levente, *Dirrecții de evoluție urbană în istoria orașului Satu Mare*, în "Satu Mare, Studii și Comunicări", XXVI/II (2010), p. 19–38.
- Károlyi Sándor *levelei feleségéhez (1704–1724)*, (Scrisorile lui Alexandru Károlyi către soția sa, 1704–1724), vol. I-II, red. Kovács Ágnes, Debrecen, 1994.
- Kenyeres István, *Uradalnok és végvárak. A kamarai birtokok és a török ellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban* (Domenii și cetăți de graniță. Domeniile Cărmării Regale și apărarea anti-otomana a graniței în regatul Ungariei în cursul secolului al XVI-lea), Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2008.
- Kisari Balla György, *Karlsruhei térképek a török háborúk korából* (Hărți din perioada războaielor otomane păstrate la Karlsruhe), Budapest, 2000.
- A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára* (Documente din arhiva familiei contelui Károlyi de Carei), vol. I–V, red. Géresi Kálmán, Budapest, 1882–1897.

- Markó Árpád, *Le Maire francia-kuruc brigadéros szemlejelentése Szatmár és Ecsed várainak állapotáról 1705 februárjában* (Raportul generalului francez Le Maire despre cetățile Satu Mare și Ecsed în februarie 1705), în "Hadtörténeti Közlemények", s.n. II (1955), nr. 3-4, p. 432–451.
- Oross András, *Rendeletek és intézkedés-tervezetek a magyarországi várak lerombolásáról (1699–1702)*, (Decrete și planuri de măsură privind demolarea cetăților din Ungaria), în "Fons", XII (2005), nr. 2, p. 257–294.
- Oross András, *Az 1702. évi magyarországi várrombolások (tervezet és valóság)*, (Demolarea cetăților din Ungaria în anul 1702, planuri și realitate), în "Castrum", 2 (2005/2), 89–100.
- P. Kovács Klára, *Planimetria cetății bastionare de la Satu Mare în context european*, în "Ars Transsilvaniae", XIX (2009), 27–35.
- Pálffy Géza, *A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz)* (Istoria organizării sistemului defensiv anti-otoman de la începuturi până la începutul secolului al XVIII-lea. Schiță pentru pregătirea unei sinteze cuprinzătoare), în "Történelmi Szemle", 38 (1996), nr. 2–3, p. 163–217.
- Pálffy Géza, *A haditérkészlet kezdetei a Habsburg Monarchiában (Începuturile cartografiilor militare în Imperiul Habsburgic)*, Budapest, 2011.
- II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyar háborúról, 1703-tól végéig (1711) (Memoriile principelui Francisc Rákóczi al II-lea despre războiul din Ungaria, începând din 1703 până la sfârșitul acestuia - 1711), publ. de Thaly Kálmán, Pest, 1872.
- Szócs Péter Levente, *Szatmár kora-újkori erődje* (Cetatea premodernă a Sătmarului), în "Castrum", III (2006/1), p. 81–89.